

J. Ross

Rękopis Kopernika

Ochrona Zabytków 6/1 (20), 68-69

1953

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nika, warto przytoczyć ich opis i dzieje.

Napis Brożka miał brzmienie:

*„His pa(r)(t)ijuntur aqae sursum properare
coactae*

Ne careat sitiens incola montis ope.

Quod natura negat tribuit Copernicus arte

Unum pro cunctis fama loquatur opus“.

Został on w 1865 r. w „Tygodniku Ilustrowanym“ w artykule pt. „Słówko o Koperniku i jego systemie“ przetłumaczony przez K. Zienkiewicza jak następuje:

*„Tutaj wody podbite zmuszone zostały
płynąć na wysokości, aby tam ich miesz-
kańców gasiły pragnienie.*

*Czego odmówiła przyroda, tego sztuką
dokonał Kopernik.*

*Ten czyn jedyny, obok innych rozgłosi
sławę jego“.*

Urządzenia wodociągowe we Fromborku (stałe przez wymienionych wyżej pisarzy polskich zwanym — Narzycę) T. Czacki tak opisuje w 1802 r.: „Kopernik o pół mili rzekę Baudę 15 i półłokciową służą pochyłą podnosi, krętą pochyłością prowadzi, młyn stawia, obok niego wielkie koło — to podnosi wodę na szczyt wieży i rurami na górę wytryskującą pędzi wodę. Każdy kanonik na swoim dziedzińcu miał jej dostatek. Popsuta machina została: ograniczona w 1772 r. w dochodach kapituła, teraz ma wielkim kosztem tę maszynę i rury naprawić. Podanie jest między uczeńszemi w tem miejscu, że wzorcu tej maszyny żądano dla Ludwika XIV“.

Wspomniane „Annalen“ w 1826 r. pisze, że wodociąg jeszcze działa dobrze, ale wieża bliska jest upadku, można w niej widzieć oś koła, czyli wał pryzmatyczny oraz miedziany zbiornik. W 1834 r. urządzenia te są już zniszczone.

O urządzeniach wodociągowych w Polsce w ogóle warto przypomnieć, że w czasach Kopernika lub nieco później, na ziemiach naszych (w dzisiejszych granicach) około 70 miast miało wodociągi i że budowano je już od XIII wieku począwszy jak np. w Krakowie, Poznaniu, Wrocławiu, Bolesławcu i innych, a ich ciekawe problemy techniczne mogły interesować i interesowały najwybitniejsze umysły.

Mimo więc, że obecny, daleko posunięty stan badań nad Kopernikiem, wykazuje, iż wielki astronom nie zostawił na piśmie większej rozprawy na ten temat, że na pewno nie stworzył teorii, szkoły czy poważniejszego wynalazku z nim związanego — warto by w jubileuszowym roku jeszcze raz prześledzić jego czynne, praktyczne życie i od tej strony; zwłaszcza, że nie ma obecnie przeszkód w dostępie do archiwów miast (jeśli ocalały),

w których rzekomo budował, naprawiał lub konsultował budowę wodociągów. Liczba tych miast oraz ciągła i uparta tradycja muszą o czymś świadczyć. Wydaje się, że faktu tego nie można skwitować stwierdzeniem, że „Brożek podchwycił powiastkę“, ani też odwrotnie widzieć „ziarno prawdy“ w tym, że w bibliotece, z której korzystał Kopernik, była książka o wodociągach.

M. Gajewski

RĘKOPIS KOPERNIKA

Rękopis najważniejszego dzieła M. Kopernika „De revolutionibus orbium coelestium“ jest własnością biblioteki uniwersyteckiej „Clementinum“ w Pradze czeskiej. Do r. 1628 był w posiadaniu znakomitego pedagoga czeskiego J. A. Komeńskiego¹. Od XIX w. aż do r. 1945 znajdował się w praskiej bibliotece prywatnej Nostitzów wpisany w jej rejestr z wartością inwentarową 30 gjejarów². Katalog rękopisów biblioteki nostitzkiej w opracowaniu J. V. Šimaka³ zawiera dokładniejszy opis dzieła Kopernika. Analizę rękopisu mamy również w artykule J. Dudika z r. 1873⁴.

Właściwy rękopis składa się z 212 kart (244 stron), z których 146-a jest zdaniem badaczy wklejona przez samego Kopernika w miejsce wykrojonej. Na karcie tytułowej (znaczon. lit. b) znajduje się następujący napis: Venerabilis ex eximij iuris utriusque Doctoris, Dni Nicolai Copernick, Canonici Varimensis, opus de revolutionibus coelestibus propria manu exaratum: in bibliotheca Georgij Joachimi Rhetici item Valentini Othonis conservatum, ad usum studij mathematici procuravit M. Jacobus Christmannus Decanus Facultatis artium, anno 1603 die 19 Decembris.

Na odwrociu karty tytułowej (b) czytamy: Hunc librum a vidua defuncti M. fac. Christmanni digno redemptum pretio in suam transtulit Bibliothecam Johanne Amos Nivanus: Anno 1614, 17 Januari Heidelberg.

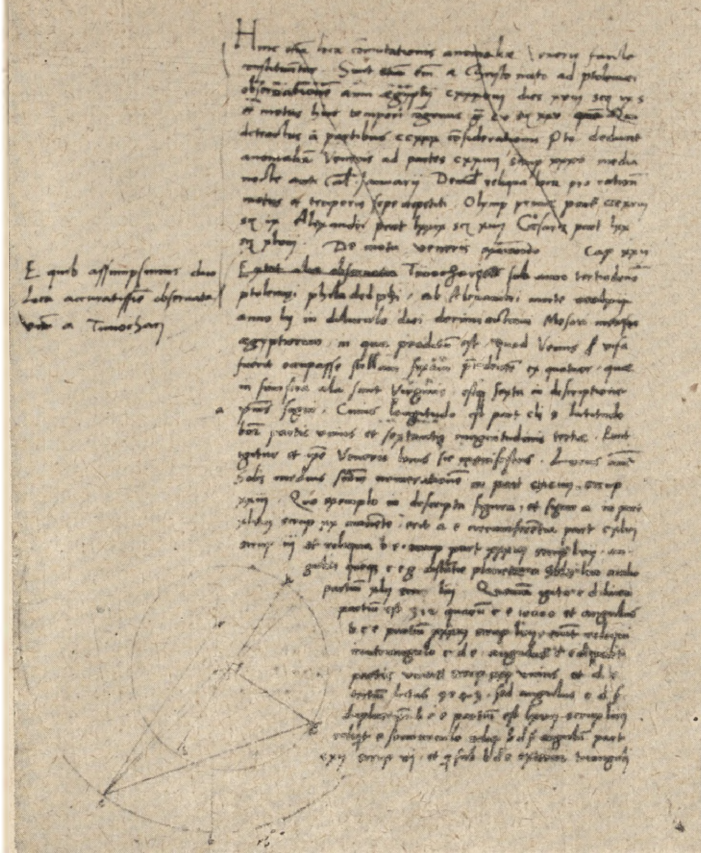
Wraz z rękopisem przechowywany jest w praskim „Clementinum“ niewielkich

¹ E. Chwalewik, Zbiory polskie, 1927, t. II, s. 119.

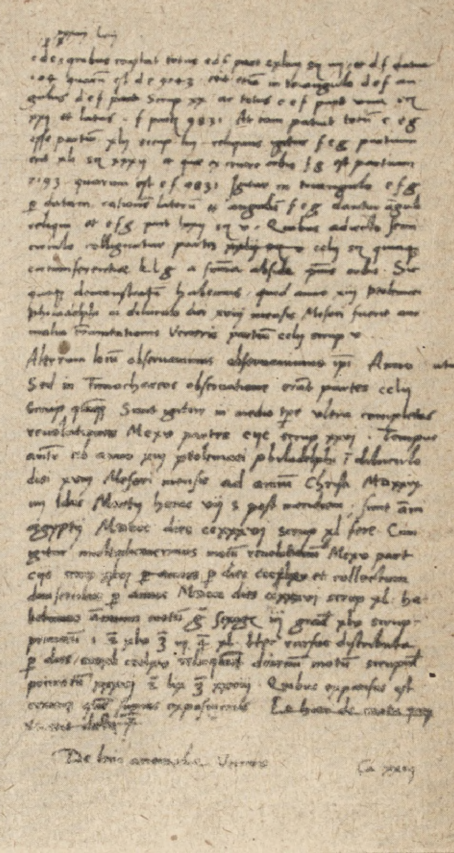
² L. Birkenmajer, studia i materiały do Mikołaja Kopernika, Kraków 1900, s. 639—42.

³ J. V. Šimák, Die Handschriften der Graf Nostitzschen Majoratsbibliothek in Prag, Prag 1910, s. 1—2.

⁴ czas. „Svetozor“ VII, 1873, s. 74.

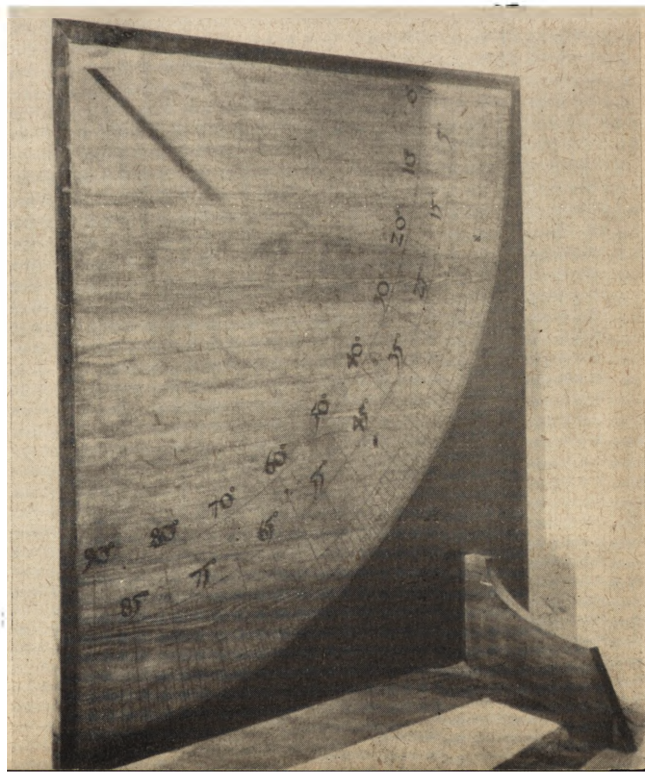
E. quod asserimus de
Luna a Tunc...
Vide a Tunc...

Ryc. 70. Karta z rękopisu dzieła Mikołaja Kopernika „De Revolutionibus“.

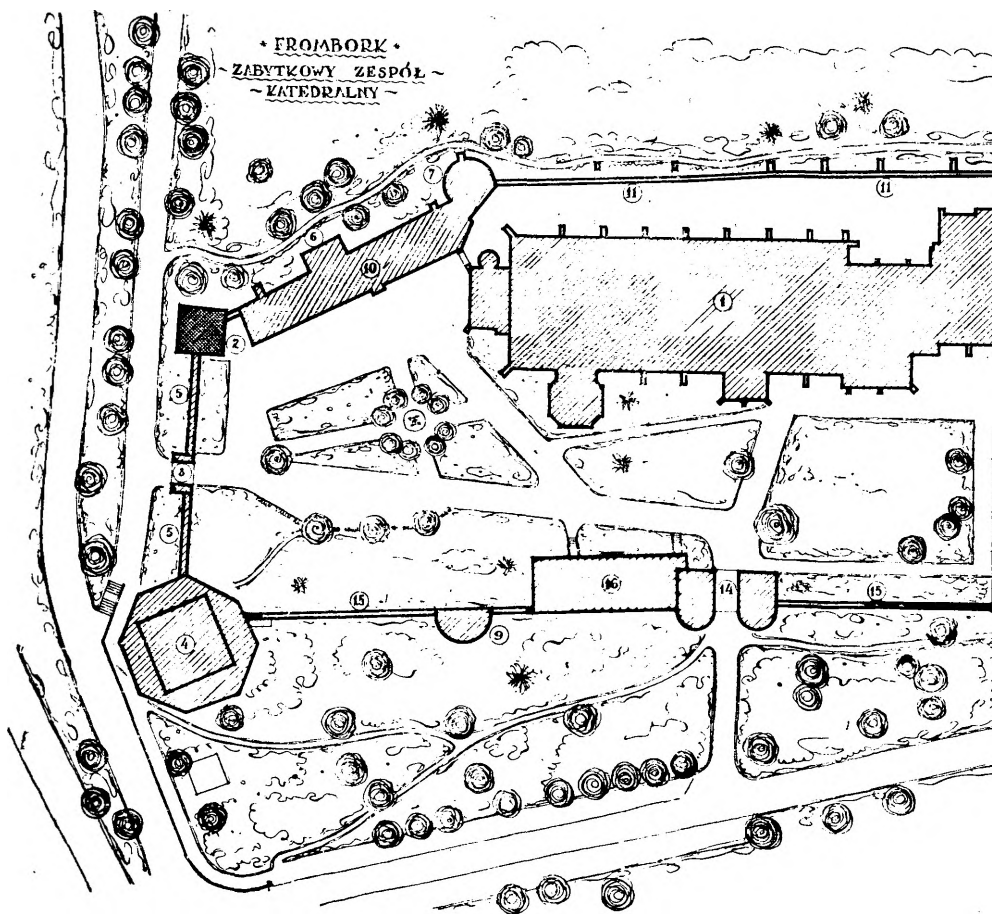
rozmiarów (ok. 18.5×14 cm) sztych portretowy M. Kopernika. Zdaniem Batowskiego oryginał owego portretu wykonany został przez artystę, którego twórczość pozostawała w ścisłym związku ze sztuką włoską.

Ryc. 71. Kwadrant słoneczny Kopernika (rekonstrukcja T. Przypkowskiego).

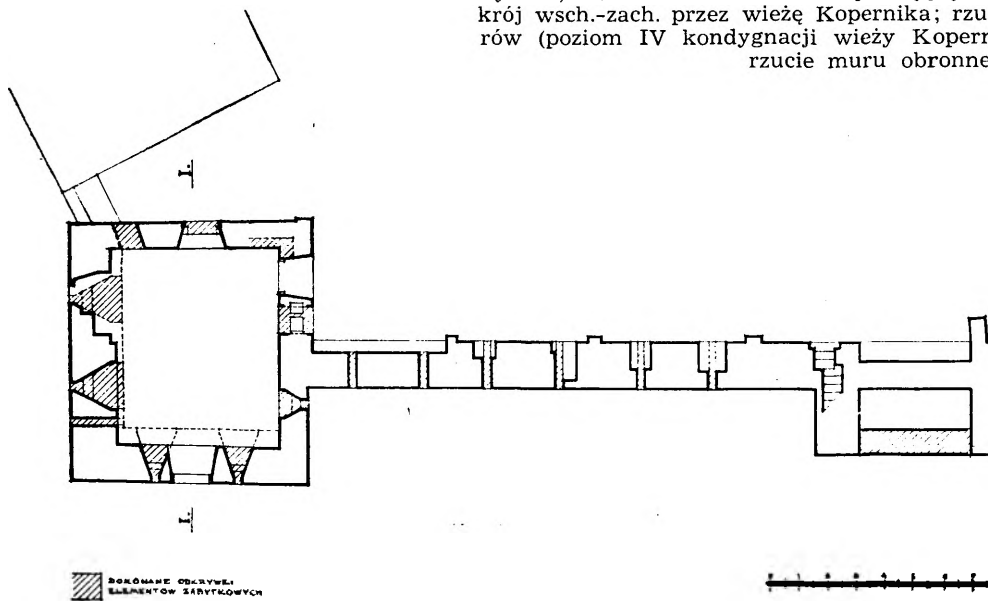

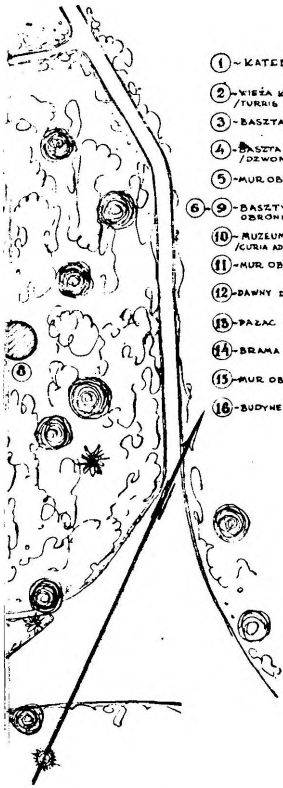
OGÓLNOPOLSKA WYSTAWA
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W KRAKOWIE

Dnia 21 czerwca br. wicepremier Józef Cyrankiewicz w obecności ministra A. Rapackiego, rektora U. J. prof. Juliana Marchlewskiego oraz zgromadzonych przedstawicieli nauki polskiej dokonał otwarcia w odnowionych właśnie salach gmachu Collegium Maius w Krakowie wielkiej, ogólnopolskiej wystawy poświęconej w całości przedstawieniu życia i dzieła Mikołaja Kopernika. Wystawa ta jest jedną z głównych imprez „Roku Kopernika“ obchodzonego obecnie w Polsce z racji 410-lecia śmierci genialnego astronoma i hu-

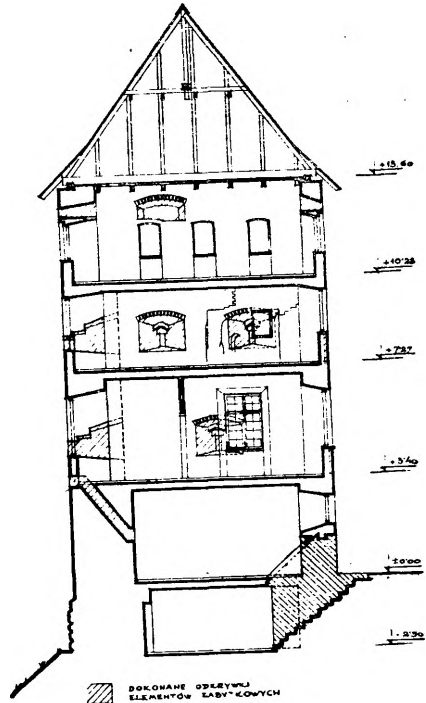
Ryc. 56, 57, 58. Frombork. Plan sytuacyjny w krój wsch.-zach. przez wieżę Kopernika; rzu rów (poziom IV kondygnacji wieży Koper) rzucie muru obronne

- ① - KATEDRA
- ② - WIEŻA KOPERNICANA /TURNIA COPERNICANA/
- ③ - BASZTA DRAMNA
- ④ - BASZTA OŚMIODŁOCZNA /DZWONNICA/
- ⑤ - MUR OBRONNY SZACH.
- ⑥ - BASZTY I WIEŻE OBRONNE
- ⑩ - MUZEUM KOPERNIKA /CZĘŚĆ AD CORNUM EWANGELII/
- ⑪ - MUR OBRONNY RZĄD.
- ⑫ - DAWNY DŹWIENNIK
- ⑬ - PAŁAC BISKUPI
- ⑭ - BRAMA GŁÓWNA
- ⑮ - MUR OBRONNY PŁC.
- ⑯ - BUDYNEK ADMINISTRACYJNY

0 30 40 50 METRÓW

0 1 2 3 4 5 METRÓW

dralnego; prze-
żo odcinka mu-
bniżonym nieco

łys. Cz. Wegner

